

رسول خدا صل الله عليه و آله قبل از رسیدن به مقام نبوت ، از چه دینی پیروی می کردند ؟

سوال کننده : محمّد کاویانی

پاسخ اجمالی :

آراء علمای شیعه و سنی :

الف : عبادت رسول خدا قبل از بعثت ؟

- 1 . عبادت از چهار سالگی همراه با ابو طالب .
وقد كان صلي قبل ذلك ، وهو ابن أربع سنين ، وهو مع أبي طالب ...
مستطرفات السرائر ، ابن ادريس (598 هـ) ، ص 575 .
- 2 . عبادت رسول خدا از ابتداء تکلیف به شکل مخفیانه .
مستخفيا يصوم ويصلي علي خلاف ما كانت قريش تفعله مذ كلفه الله تعالى ...
روضة الواعظين ، فتال نیشابوري ، ص 52 .
- 3 . نزول جبرئیل و آموزش وضوء و نماز در سنّ 37 سالگی .
فعلمه جبرئيل الوضوء علي الوجه واليدين من المرفق ومسح الرأس والرجلين إلي الكعبين ، وعلمه الركوع والسجود ،
قصص الأنبياء ، قطب الدين راوندي (573 هـ) ، ص 315 ، ح 424 .

ب : آیا رسول خدا ادیان دیگر را نیز عبادت کرده است ؟

- 1 . نظر سید مرتضی : توقّف .
والثالث التوقف عن القطع علي أحد الامرين ، وهذا هو الصحيح ...
الذريعة (أصول فقه) ، ج 2 ، ص 595 .
- 2 . شیخ طوسی : عبادت طبق وظیفه شخصی خود .
ان جميع ما تعبد به كان شرعا له ...
عدة الأصول ، شیخ طوسي ، (ط.ج) ، ج 2 ، ص 590 .
- 3 . علامه حلی : اگر از دین دیگری پیروی کرده بود می بایست مورد شهرت و افتخار برای ادیان دیگر قرار می گرفت .
لم يكن متعبدا بشرع من قبله ، قبل النبوة ولا بعدها . وإلا ! ! لاشتهر ، ولافتخر به أهل تلك الملة ...
الوصول ، ص 170 .
- 4 . همراهی شیخ الشریعه اصفهانی با علامه مجلسی در عدم عبادت ادیان دیگر ، قبل و بعد از بعثت .
: أحسن من تناول الموضوع هو العلامة المجلسي قدس سره ... ، وكان يعبد الله قبل ذلك بصنوف العبادات إما موافقاً لما أمر به
الناس بعد التبليغ وهو أظهر أو علي وجه آخر إما مطابقاً لشریعة إبراهيم أو غيره ممن تقدمه من الأنبياء عليهم السلام
البيان في عقائد أهل الإيمان ، ص 59 .
- 5 . علامه سید جعفر مرتضی : پیامبر واحد تمام فضایل انبیاء بوده و از کودکی عبادت می نموده است .

في رواية يزيد الكناسي في الكافي : إن الله لم يعط نبيا فضيلة ، ولا كرامة ، ولا معجزة ، إلا أعطاه نبينا الأكرم (صلي الله عليه وآله وسلم) ...

انه (صلي الله عليه وآله وسلم) كان مؤمنا موحدا ، يعبد الله ، ويلتزم بما ثبت له أنه شرع الله تعالى مما هو من دين الحنيفية شريعة إبراهيم (عليه السلام) ، وبما يؤدي إليه عقله الفطري السليم ، وأنه كان مؤيدا ومسددا ، وأنه كان أفضل الخلق وأكملهم خلقا ، وخالقا وعقلا . وكان الملك يعلمه ، ويدله علي محاسن الأخلاق .

الصحيح من سيرة النبي الأعظم (ص) ، ج 2 ، ص 195 .

آراء علمای اهل سنت :

1 . فخر رازي فقط ذكر آراء مي كند .

2 . ابن حجر : نقل آراء مي كند .

3 . ابوالحسين بصري معتزلي : عدم عبادت اديان ديگر ، قبل و بعد از بعثت .

باب في جواز تعبد النبي الثاني بشريعة الأول وفي أن نبينا (ص) لم يكن متعبدا قبل النبوة ولا بعدها بشريعة من تقدم لا هو ولا أمته ...

المعتمد ، ابو الحسين بصري ، ص 336 .

4 . حصكفي : عمل طبق برداشت از شريعت ابراهيمي .

المختار عندنا لا ، بل كان يعمل بما ظهر له من الكشف الصادق من شريعة إبراهيم وغيره

الدر المختار ، حصكفي ، ج 1 ، ص 387 .

5 . ابن عابدين : يروي از نظر جمهور علماء .

أن المختار عندنا عدمه وهو قول الجمهور

حاشية رد المحتار ، ابن عابدين ، ج 1 ، ص 97 .

پاسخ تفصیلی :

در مورد این سؤال که از سوي برخي مطرح است که رسول خدا صلي الله عليه وآله وسلم تا قبل از اين که به نبوت مبعوث شود و دين مبين اسلام ، به عنوان دين و آيين مورد تبليغ آن حضرت مشخص گردد ، آن حضرت به چه ديني بوده و عبادات خود را به چه نحوي انجام مي داده است مطالبی در ذيل مي آيد که مي تواند پاسخ اين سؤال را در دو بخش روشن سازد :

الف : آیا اساساً رسول خدا صلي الله عليه و آله و سلم قبل از برانگيخته شدن به نبوت عبادت مي نموده است ؟

ب : ودر صورت مثبت بودن پاسخ فوق بر اساس چه دين و آييني عبادت مي نموده است ؟ آیا از دين يهود و يا مسيحيت و يا طبق دين حنيف حضرت ابراهيم عليه السلام عبادت مي نموده است ؟

عبادت رسول خدا قبل از بعثت ؟

عبادت از چهار سالگی همراه با ابو طالب .

روي ابن ادريس المتوفي 598 هـ ، عن جامع البزنطي عن زرارة ، قال سمعت أبا جعفر وأبا عبد الله من بعده عليهما السلام ، يقولان حج رسول الله صلي الله عليه وآله عشرين حجة مستسرة ، منها عشرة حجج ، أو قال سبعة ، الوهم من الراوي ، قبل

النبوة. وقد كان صلي قبل ذلك ، وهو ابن أربع سنين ، وهو مع أبي طالب في أرض بصري ، وهو موضع كانت قريش تتجر إليه من مكة.

مستطرفات السرائر ، ابن ادريس (598 هـ) ، ص 575 .

ابن ادريس متوفاي 598 هـ از جامع بزني از زراره روايت مي کند : از حضرت ابا جعفر و حضرت ابا عبد الله عليهما السلام شنيدم که آن دو بزرگوار فرمودند : رسول خدا صلي الله عليه وآله وسلم بيست حج مخفي انجام دادند که ده و يا هفت تاي آنها (ترديد از راوي است) حَجَّه الاسلام بودند که تماماً قبل از نبوت انجام شد . و از سنّ چهار سالگي در حالي که همراه با ابو طالب در سرزمين بُصري بودند به نماز مي ايستادند (بُصري سرزميني است که قريش از آنجا به سوي مکه تجارت مي نمودند) .

عبادت رسول خدا از ابتداء تکليف به شکل مخفيانه

فتال نيشابوري متوفاي 508 هـ در خصوص نحوه نماز آن حضرت قبل از اسلام و بعثت آورده است :

إعلم : أنّ الطائفة قد اجتمعت علي أنّ رسول الله (صلي الله عليه وآله) كان رسولاً نبياً . مستخفياً يصوم ويصلي علي خلاف ما كانت قريش تفعله مذ كلفه الله تعالى . فإذا أتت أربعون سنة أمر الله عز وجل جبرئيل عليه السلام أن يهبط إليه بإظهار الرسالة.

روضة الواعظين ، فتال نيشابوري ، ص 52.

بدان ! که علماء بر اين نکته اتفاق نظر دارند که : رسول خدا صلي الله عليه وآله وسلم از قبل از رسالتش و از زماني که به تکليف رسيد بر خلاف آنچه که از قبيله قريش در اعمال و عبادات ديده مي شد به طور مخفيانه نماز بر پا مي داشت و روزه مي گرفت و آنگاه بود که آن حضرت به چهل سالگي رسيد و خداوند عزّ و جلّ به جبرئيل عليه السلام امر فرمود تا بر آن حضرت نازل گردد و او را مبعوث به رسالت نمايد .

نزول جبرئيل و آموزش وضوء و نماز در سنّ 37 سالگي

قطب الدين راوندي متوفاي 573 هـ مي نويسد :

ذكر علي بن إبراهيم بن هاشم ، وهو من أجلّ رواة أصحابنا ، ان النبي صلي الله عليه وآله وسلم لما أتى له سبع وثلاثون سنة كان يري في نومه كان أتيا اتاه فيقول : يا رسول الله - وكان بين الجبال يرعي غنما - فنظر إلي شخص يقول له : يا رسول الله ! فقال : من أنت ؟ قال : انا جبرئيل أرسلني الله إليك ليتخذك رسولا . وكان رسول الله صلي الله عليه وآله وسلم يكتّم ذلك . فأنزل جبرئيل بماء من السماء ، فقال : يا محمد صلي الله عليه وآله وسلم قم فتوضأ ! فعلمه جبرئيل الوضوء علي الوجه واليدين من المرفق ومسح الرأس والرجلين إلي الكعبين ، وعلمه الركوع والسجود ، فدخل علي عليه السلام علي رسول الله صلي الله عليه وآله وسلم وهو يصلي . - هذا لما تم له صلي الله عليه وآله وسلم أربعون سنة - فلما نظر إليه يصلي قال : يا أبا القاسم ما هذا ؟ قال : هذه الصلاة التي امرني الله بها ، فدعاه إلي الاسلام ، فاسلم وصلي معه ، وأسلمت خديجة ، فكان لا يصلي الا رسول الله وعلي صلوات الله عليهما وخديجة خلفه . فلما أتى كذلك أيام دخل أبو طالب إلي منزل رسول الله صلي الله عليه وآله وسلم معه جعفر ، فنظر إلي رسول الله صلي الله عليه وآله وسلم وعلي عليه السلام بجنبه يصليان ، فقال لجعفر : يا جعفر صل جناح ابن عمك ، فوقف جعفر بن أبي طالب من الجانب الاخر ، ثم خرج رسول الله صلي الله عليه وآله وسلم إلي بعض أسواق العرب فرأى زيدا ، فاشتره لخديجة ووجده غلاما كيسا ، فلما تزوجها وهبته له ، فلما نبئ رسول الله صلي الله عليه وآله وسلم أسلم زيد أيضا ، فكان يصلي خلف رسول الله صلي الله عليه وآله وسلم علي وجعفر و زيد وخديجة .

قصص الأنبياء ، قطب الدين راوندي (573 هـ) ، ص 315 ، ح 424 . إعلام الوري بأعلام الهدي ، الشيخ الطبرسي (548 هـ) ، ج 1 ، ص 102- كشف الغمة ، الاربلي (693 هـ) ، ج 1 ، ص 86 - مناقب آل أبي طالب ، ج 1 ، ص 41 - والسيد الخوئي نقلها عن كشف الغمة. كتاب الطهارة ، ج 4 ، ص 95- وهكذا السيد البروجردي نقلها عن كشف الغمة ، جامع أحاديث الشيعة ، ج 2 ، ص 280 و ج 6 ، ص 405 - رقم 5438 . بحار الأنوار ، العلامة المجلسي ، ج 18 ، ص 194 و ج 22 ، ص 272 - وسائل الشيعة (آل البيت) ، الشيخ الحر العاملي ، ج 1 ، ص 399 - مستدرک الوسائل ، المحدث النوري ، ج 1 ، ص 287 - موسوعة التاريخ الإسلامي ، محمد هادي اليوسفي ، ج 1 ، ص 369 - مستدرک سفينة البحار ، الشيخ علي النمازي الشاهرودي ، ج 6 ، ص 325 - الأنوار الساطعة ، الشيخ غالب السيلوي ، ص 191.

علي بن ابراهيم بن هاشم که از بزرگترین راویان اصحاب ماست گفته است : **زمانی که رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم به سنّ سی و هفت سالگی رسید** در خواب دید که شخصی نزد او آمد و در حالی که آن حضرت به شبانی گوسفندان خود مشغول بود خطاب کرد و گفت : ای رسول خدا ! . آن حضرت از او سؤال نمود تو کیستی ؟ او گفت : من جبرئیل هستم که خداوند مرا به سوی تو فرستاده تا تو را به عنوان رسول خود برگزید . و رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم از آن زمان این موضوع را از دیگران مخفی می داشت . تا این که روزی جبرئیل نازل شد و همراه خود آبی را از آسمان آورده و به آن حضرت خطاب کرد : ای محمد **بر خیز و وضو ساز ! و جبرئیل وضو ساختن را از شستن صورت و دست ها از آرنج تا انگشتان و مسح سر و پاها تا بر آمدگی آن و بعد از آن رکوع و سجود (نماز) را به حضرت آموخت ؛ تا این که حضرت علی علیه السلام وارد شد و رسول خدا را در حال نماز مشاهده کرد و این زمانی بود که آن حضرت به سنّ چهل سالگی رسیده بود حضرت علی علیه السلام از آن حضرت سؤال نمود : این چه عملی است که انجام می دهید ؟ حضرت فرمود : این نمازی است که خداوند به من آموخته است و در همین حال حضرت علی علیه السلام را به اسلام دعوت نمود و او هم پذیرفت و با آن حضرت به نماز ایستاد و بعد از او نیز خدیجه ایمان آورد و پشت سر آن حضرت کسی جز حضرت علی علیه السلام و حضرت خدیجه سلام الله علیها به نماز نمی ایستاد .**

چند روزی از این ماجرا گذشت که ابو طالب به همراه جعفر وارد منزل رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم شدند و دیدند که آن حضرت به نماز ایستاده و حضرت علی علیه السلام هم در کنار او به نماز مشغول است ابو طالب رو به جعفر کرد و گفت : در کنار پسر عمویت به نماز بایست ! و جعفر نیز در کنار آنها به نماز ایستاد . [[واقعه ای که در ادامه می آید مربوط به قبل از زمان ازدواج با حضرت خدیجه می گردد]] رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم به یکی از بازارهای عرب وارد شد و «زید» را دید و او را برای خدیجه خریداری نمود و متوجه زیرکی و کیاست او گردید و زمانی که با خدیجه ازدواج نمود خدیجه این غلام (زید) را به رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم باز بخشید و این جا بود که پشت سر رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم حضرت علی علیه السلام و جعفر و زید و خدیجه به نماز می ایستادند .

آیا رسول خدا قبل از اسلام ادیان دیگر را نیز مبادت کرده است ؟

حال سؤال دیگری که مطرح است این که : آیا رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم قبل از بعثت به ادیان دیگر مثل یهود و نصارا هم متعبد بوده و اعمالی را بر اساس آن ادیان انجام داده است یا خیر ؟

نظر سید مرتضی : توقف

جناب علم الهدی سید مرتضی در این رابطه آورده است :

فصل فی هل کان النبی صلی الله علیه وآله وسلم متعبدًا بشرائع من تقدمه من الأنبياء عليهم السلام فی هذا الباب؟

مسألتان : إحدیهما قبل النبوة ، والأخری بعدها .

و فی المسألة الأولى ثلاثة مذاهب : أحدها أنه ما كان علیه السلام متعبدا قطعا ، والآخر أنه كان متعبدا قطعا ، والثالث التوقف عن القطع علی أحد الأمرین ، وهذا هو الصحيح . والذي يدل علیه أن العبادة بالشرائع تابعة لما يعلمه الله تعالی من المصلحة بها فی التكلیف العقلي ، ولا یمتنع أن یعلم الله تعالی أنه لا مصلحة للنبي صلي الله علیه وآله - قبل نبوته فی العبادة بشئ من الشرائع ، كما أنه غیر ممتنع أن یعلم أن له علیه السلام - فی ذلك مصلحة ، وإذا كان كل واحد من الأمرین جائزا ، ولا دلالة توجب القطع علی أحدهما ، ووجب التوقف .

ولیس لمن قطع علی أنه علیه السلام ما كان متعبدا أن یتعلق بأنه لو كان تعبده علیه السلام بشئ من الشرائع ، لكان فیہ متبعا لصاحب تلك الشریعة ، ومقتدیا به ، وذلك لا یجوز ، لأنه أفضل الخلق ، واتباع الأفضل للمفضول قبیح .

الذریعة (أصول فقه) ، ج 2 ، ص 595 .

در این مطلب که آیا رسول خدا صلي الله علیه و آله و سلم شریعت انبیاء قبل از خود را هم عبادت کرده است یا نه ؟ در دو مساله باید بحث شود :

أول : قبل از نبوت

دوم : بعد از نبوت

در قسمت اول سه نظر وجود دارد :

1 . قبل از نبوت قطعاً متعبد به شریعت انبیاء نبوده است .

2 . قبل از نبوت قطعاً متعبد به شریعت انبیاء بوده است .

3 . در این زمینه توقف نموده و هیچیک از دو نظر فوق را انتخاب نموده است .

نظر ما (جناب سید مرتضی رحمه الله علیه) همین است (توقف و عدم گرایش به یکی از دو نظر) . دلیل ما این است که : تعبد به شرایع ، تابع مصالحی است که خداوند متعال در تکلیف عقلي به آن آگاهی داشته و هیچ امتناعی ندارد که خداوند بداند که هیچ گونه مصلحتی در عبادت پیامبرش به شریعت سابق وجود ندارد همان گونه که امتناعی ندارد خداوند در این عبادت مصلحتی ببیند (و او را به عبادت شریعت سابق مامور نماید) و حال که هر يك از دو وجه می تواند جایز باشد و نمی توان به یکی از دو نظر قطع و یقین پیدا نمود لازم است که توقف نموده و بدون گرایش به یکی از دو قول باقی بمانیم . و برای کسی که قائل به این نظر است که رسول خدا صلي الله علیه و آله و سلم متعبد به شریعتی نبوده است این محذور وجود ندارد که اگر از شریعتی تبعیت نماید در حقیقت از صاحب آن شریعت (پیامبر قبلی) هم تبعیت نموده است و این (عقلاً) جایز نمی باشد ، چون رسول خدا صلي الله علیه و آله و سلم اشرف و برترین خلق خداوند است و تبعیت او از پیامبری دیگر تبعیت افضل از مفضول است . (یعنی تبعیت کسی که خود برتر است از کسی که نسبت به او برتری ندارد)

شیخ طوسی : عبادت طبق وظیفه شخصی خود

جناب شیخ طوسی متوفای 640 هـ در این رابطه آورده است :

فصل فی أنه علیه السلام هل كان متعبدا بشریعة من كان قبله من الأنبياء أم لا ؟

عندنا أن النبي صلي الله علیه وسلم لم يكن متعبداً بشریعة من تقدمه من الأنبياء ، لا قبل النبوة و لا بعدها ، وان جميع ما تعبد به كان شرعا له . ویقول أصحابنا : انه علیه السلام قبل البعثة كان یوحى إليه بأشیاء تخصه ، وكان یعمل بالوحي لا اتباعا لشریعة قبله .

وأما الفقهاء فقد اختلفوا فی ذلك والمتكلمون : فالذي ذهب إليه أكثر المتكلمين من أهل العدل :

أبو علي و أبو هاشم انه لم يكن متعبدا بشريعة من تقدمه ، وان جميع ما تعبد به كان شرعا له دون من تقدمه .
و في العلماء من قال : انه كان متعبدا بشريعة من تقدمه ، واختلفوا : فمنهم من قال : تعبد بشريعة إبراهيم عليه السلام .
ومنهم من قال : تعبد بشريعة موسي عليه السلام .

واختلف المتكلمون في أنه عليه السلام قبل البعثة هل كان متعبدا بشيء من الشرايع أم لا ؟ فمنهم : من (قطع علي أنه كان متعبدا بشريعة بعض من تقدمه من الأنبياء . ومنهم : من قطع علي خلافه . ومنهم : من توقف في ذلك وجوز كلا الأمرين .
والذي يدل علي ما ذهبنا إليه : اجماع الفرقة المحقة ، لأنه لا اختلاف بينهم في ذلك ، واجماعها حجة علي ما سندل عليه إن شاء الله .

ويدل علي ذلك أيضا : ما ثبت بالاجماع من أنه عليه السلام أفضل من سائر الأنبياء ، ولا يجوز أن يؤمر الفاضل باتباع المفضول علي ما دللنا عليه في غير موضع .

عدة الأصول ، شيخ طوسي ، (ط.ج) ، ج 2 ، ص 590.

این فصل در این موضوع است که آیا رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم شریعت انبیاء قبل از خود را هم عبادت کرده است یا نه ؟

ما بر این اعتقاد هستیم که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم به هیچ شریعتی از انبیاء قبل از خود متعبد نبوده ، نه قبل از نبوتش و نه بعد از نبوتش بلکه هر عبادتی که آن حضرت انجام می داده برای خود آن حضرت به عنوان یک شریعت محسوب می گردیده است .

در این زمینه (بعضی از) علمای ما بر این اعتقاد هستند که آن حضرت قبل از بعثت به عباداتی مورد وحی قرار می گرفتند که مخصوص خود آن حضرت بود و او نیز به وحی عمل می نمودند اما نه از باب تبعیت از شریعت قبل از خود .
و بین فقهاء و متکلمین در این زمینه اختلاف نظر وجود دارد :

اکثر متکلمین از اهل عدل (معتزله) همان طور که در آینده مورد ملاحظه قرار خواهد گرفت بر چند اعتقادند :
ابو علی و ابو هاشم (از معتزله) معتقدند : رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم نه قبل از بعثت و نه بعد از آن به هیچ شریعتی از انبیاء قبل خود متعبد نبوده و آنچه خود عمل می نموده به عنوان شریعت مخصوص خود حضرت تلقی می گردیده است .

و در بین علماء بعضی بر این اعتقادند که آن حضرت به شریعت بعضی از پیامبران قبل از خود متعبد بوده است . اما به کدام شریعت ؟ در این خصوص اختلاف نظر وجود دارد . بعضی قائلند آن حضرت به شریعت حضرت ابراهیم و بعضی قائلند به شریعت حضرت موسی علیهما السلام متعبد بوده است .

و نیز بین متکلمین هم در این مورد اختلاف وجود دارد بعضی به طور قطع قائلند :
که آن حضرت به شریعت انبیاء قبل خود متعبد بوده و بعضی به طور قطع با این نظر مخالفند و بعضی هم توقف نموده و هر یک از دو وجه را جایز دانسته اند .

دلیل ما بر مدعایمان : اجماع علمای فرقه محقه بر این مطلب و عدم وجود اختلاف در آن است
و دلیل دیگر ما این است که : به اجماع ثابت گردیده که آن حضرت از تمام انبیاء قبل از خود افضل و برتر است بنا بر این جایز نمی باشد که خداوند متعال افضل را به تبعیت از مفضول امر نماید . و این نکته ای است که ما در چندین مورد به آن تاکید نموده ایم .

علامه حلی : اگر از دین دیگری پیروی کرده بود می بایست مورد شهرت و افتخار برای ادیان دیگر قرار می گرفت

جناب علامة حلي در رابطه با موضوع بحث آورده است :

الحق !! أنه عليه السلام ، لم يكن متعبدا بشرع من قبله ، قبل النبوة ولا بعدها . والا !! لاشتهر ، ولافتخر به أهل تلك الملة ، ولوجب مراجعة من تقدم ، لو كان متعبدا بعد النبوة ، ولعلم معاذاً عند سؤاله.

الوصول، ص 170.

حقّ این است که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم متعبّد به هیچ شریعتی قبل از خود نبوده است نه قبل از بعثت و نه بعد از بعثت . و اگر غیر از این می بود حتماً شهرت پیدا نموده و اهل آن شریعت به آن افتخار و مباحات می نمودند و همچنین لازم می شد هر از چند گاهی به آن شریعت مراجعه می نمود و سئوالات خود را از آن پاسخ می گرفت .

همراهی شیخ الشریعه اصفهانی با علامه مجلسی در عبادت کردن قبل از بعثت طبق شریعتی که پس از بعثت خواهد آمد

جناب محقق فقیه شیخ شریعتی اصفهانی می نویسد :

أقول : أحسن من تناول الموضوع هو العلامة المجلسي قدس سره في كتابه الجليل (بحار الأنوار) 18 / 277 من الطبعة الجديدة ، ونحن ننقل هنا بحثه لاستيعابه ، فنقول : قال بعد نقل أدلة القوم : أقول إنما أوردنا دلائل القول في نفي تعبده (ص) بعد البعثة بشريعة من قبله لاشتراكها مع ما نحن فيه في أكثر الدلائل ، فإذا عرفت ذلك فاعلم أن الذي ظهر لي من الأخبار المعتمدة والآثار المستفيضة هو أنه (ص) كان قبل بعثته مذ أكمل الله عقله في بدو سنّه نبياً مؤيداً بروح القدس يكلمه الملك ويسمع الصوت ويرى في المنام ، ثم بعد أربعين سنة صار رسولاً وكلمه الملك معاينة ونزل عليه القرآن وأمر بالتبليغ ، وكان يعبد الله قبل ذلك بصنوف العبادات إما موافقاً لما أمر به الناس بعد التبليغ وهو أظهر أو علي وجه آخر إما مطابقاً لشريعة إبراهيم أو غيره ممن تقدمه من الأنبياء عليهم السلام لا علي وجه كونه تابعا لهم وعاملا بشريعتهم بل بأن ما أوحى إليه كان مطابقاً لبعض شرائعهم أو علي وجه آخر نسخ بما نزل إليه بعد الإرسال .

كنت نبيا وآدم بين الماء والطين أو بين الروح والجسد .

ولنذكر بعض الوجوه لزيادة الاطمئنان علي وجه الاجمال :

الأول: إن ما ذكرنا من كلام أمير المؤمنين عليه السلام من خطبته القاصعة المشهورة بين العامة والخاصة يدل على أنه صلي الله عليه وآله من لدن كان فطيماً كان مؤيداً بأعظم ملك يعلمه مكارم الأخلاق ومحاسن الآداب ، وليس هذا إلا معني النبوة كما عرفت في الأخبار الواردة في معني النبوة ، وهذا الخبر مؤيد بأخبار كثيرة سبقت في الأبواب السابقة في باب منشأه (ص) وباب تزويج خديجة وغيرها من الأبواب .

الثاني: الأخبار المستفيضة الدالة علي أنهم عليهم السلام مؤيدون بروح القدس من بدء حالهم بنحو ما مر من التقرير .

الثالث: صحیحة الأحوال وغيرها حيث قال نحو ما كان رأي رسول الله (ص) من أسباب النبوة قبل الوحي حتي أتاه جبرئیل من عند الله بالرسالة ، فدلّت علي أنه (ص) كان نبيا قبل الرسالة ، و يؤيده الخبر المشهور عنه (ص) كنت نبيا وآدم بين الماء والطين أو بين الروح والجسد .

ويؤيده أيضا الأخبار الكثيرة الدالة علي أن الله تعالي اتخذ إبراهيم عليه السلام عبدا قبل أن يتخذ نبيا وأن الله اتخذ نبيا قبل أن يتخذ رسولا وأن الله اتخذ رسولا قبل أن يتخذ خليلا وأن الله اتخذ خليلا قبل أن يجعله إماما .

الرابع: ما رواه الكليني في الصحيح عن يزيد الكناسي قال : سألت أبا جعفر عليه السلام : أكان عيسى بن مريم حين تكلم في المهدي حجة لله علي أهل زمانه ؟ فقال : كان يومئذ نبيا حجة لله غير مرسل ، أما تسمع لقوله حين قال (إني عبد الله آتاني الكتاب وجعلني نبيا وجعلني مباركا أينما كنت وأوصاني بالصلاة والزكاة ما دمت حيا). سورة مريم : 31 .

قلت : فكان يومئذ حجة لله علي زكريا في تلك الحال وهو في المهدي ؟

فقال : كان عيسي في تلك الحال آية للناس ورحمة من الله لمريم حين تكلم فعبر عنه ، وكان حجة نبيا علي أي تكلم عن مريم حين سكتت وأشارت إلي ابنتها .

من سمع كلامه في تلك الحال ، ثم صمت ولم يتكلم حتي مضت له سنتان وكان زكريا الحجة لله علي الناس بعد صمت عيسي عليه السلام بسنتين ، ثم مات زكريا فورثه ابنه يحيي الكتاب والحكمة وهو صبي صغير ، أما تسمع لقوله عز وجل (يا يحيي خذ الكتاب بقوة وآتيناه الحكم صبيا) . سورة مريم : 12 .

فبلغ عيسي سبع سنين تكلم بالنبوة والرسالة حين أوحى الله تعالى إليه ، فكان عيسي الحجة علي يحيي وعلي الناس أجمعين - الخبر. أصول الكافي / 1 / 382 .

وقد ورد في أخبار كثيرة أن الله لم يعط نبيا فضيلة ولا كرامة ولا معجزة إلا وقد أعطاه النبي صلي الله عليه وآله ، فكيف جاز أن يكون عيسي عليه السلام في المهد نبيا ولم يكن نبيا إلي أربعين سنة نبيا .

ويؤيده ما مر في أخبار ولادته وما ظهر منه في تلك الحال من إظهار النبوة وما مر وسيأتي من أحوالهم وكمالهم في عالم الأظلة وعند الميثاق وأنهم يعبدون الله تعالى ويسبحونه في حجب النور قبل خلق آدم عليه السلام ، وأن الملائكة منهم تعلموا التسبيح والتقديس والتهليل إلي غير ذلك من الأخبار الواردة في بدء أنوارهم .

ويؤيده ما ورد في أخبار ولادة أمير المؤمنين عليه السلام أنه قرأ الكتب السماوية علي النبي (ص) بعد ولادته وما سيأتي من أن القائم عليه السلام في حجر أبيه أجاب عن المسائل الغامضة وأخبر عن الأمور الغائبة وكذا سائر الأئمة عليهم السلام كما سيأتي في أخبار ولادتهم ومعجزاتهم ، فكيف يجوز عاقل أن يكون النبي صلي الله عليه وآله في ذلك أدون منهم جميعا .

الخامس: أنه صلي الله عليه وآله بعد ما بلغ حد التكليف لا بد من أن يكون إما نبيا عاملا بشريعته أو تابعا لغيره ، لما سيأتي من الأخبار المتواترة أن الله لا يخلي الزمان من حجة ولا يرفع التكليف عن أحد ، وقد كان في زمانه أوصياء عيسي وأوصياء إبراهيم عليهما السلام ، فلو لم يكن أوحى إليه بشريعة ولم يعلم أنه نبي كيف جاز له أن لا يتابع أوصياء عيسي ولم يعمل بشريعتهم إن كان عيسي مبعوثا إلي الكافة وإن لم يكن مبعوثا إلي الكافة وكانت شريعة إبراهيم باقيا في بني إسماعيل كما هو الظاهر فكان عليه أن يتبع أوصياء إبراهيم ويكونوا حجة عليه عليه السلام ، وهو باطل بوجهين :

أحدهما: أنه يلزم أن يكونوا أفضل منه كما مر تقريره .

وثانيهما: ما مر من كونه محجوجا بأبي طالب و بأبي [من ألقاب علماء النصاري و هو آخرهم(راجع : هامش بحار الانوار ، ج 18 ، ص 140)] بل كانا مستودعين .

السادس: إنه لا شك في أنه صلي الله عليه وآله يعبد الله قبل بعثته بما لا يعلم إلا بالشارع كالطواف والحج وغيرهما ، كما سيأتي أنه (ص) حج عشرين حجة مستسرا ، وقد ورد في أخبار كثيرة أنه (ص) كان يطوف وأنه كان يراعي الآداب المنقولة من التسبيح والتحميد عند الأكل وغيره ، وكيف يجوز ذو مسكة من العقل علي الله تعالى أن يهمل أفضل أنبيائه أربعين سنة بغير عبادة والمكابرة في ذلك سفسطة فلا يخلو إما أن يكون عاملا بشريعة مختصة به أوحى الله إليه وهو المطلوب أو عاملا بشريعة غيره وهو لا يخلو من وجوه ...

البيان في عقائد أهل الإيمان ، ص 59 .

بهترین سخن در این موضوع را علامه مجلسي رحمه الله عليه در كتاب ارزشمند بحار الانوار جلد 18 ، صفحه 277 از چاپ جدید آورده است که ما در این جا این بحث را به صورت کامل ذکر می کنیم :

علامه مجلسي بعد از نقل ادله علمای شیعه می گوید :

ما ادله قول نفي تعبد آن حضرت به شریعت دیگری از ماقبل خود بعد از بعثت را ذکر نمودیم

و در اکثر موارد با نظر ما اشتراك دارد .

بعد از معلوم شدن این مطلب بدان که : آنچه از روایات معتبر و مستفیض به دست می آید این است که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم قبل از آن که به نبوت مبعوث گردد از همان آغازین روزهای بلوغ عقلي ، مورد تایید روح القدس بود و ملکی با او سخن می گفت و آن حضرت صدای آن ملک را می شنید و او را در خواب می دید و بعد از آن که به سنّ چهل سالگی رسید به رسالت مبعوث گردید و در آن هنگام دیگر ملک به طور عینی با حضرت سخن می گفت و قرآن بر آن حضرت نازل می گردید و موظف به تبلیغ آن گردید اما آن حضرت سال هاقبل از این خداوند را عبادت نموده بود که بعضی از آن عبادات را بعداً از سوی خداوند به مردم نیز امر فرمود و بعضی از آن ها هم به شکل دیگری بود که مطابق با شریعت حضرت ابراهیم علیه السلام و یا دیگر پیامبران قبلی بود البته نه به شکلی که تابع و عمل کننده به آن شریعت محسوب گردد بلکه به شکلی بعد از نبوت ، آن احکام مورد نسخ قرار گرفته است .

حال برای اطمینان بیشتر و تکمیل مطلب ، بعضی از وجوه دیگر را ذکر می کنیم :

اول : آنچه که ما از خطبه قاصعه امیرالمومنین علیه السلام که میان شیعه و سنی مشهور است نقل کردیم بر این مطلب دلالت دارد که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم از همان زمان که از شیر مادر باز گرفته شد به واسطه بزرگترین فرشته الهی مورد تایید و تعلیم مکارم و محاسن و سجایای اخلاقی بود . و این چیزی نیست مگر همان نبوتی که قبلاً در اخبار و روایات وارده در باب معنای نبوت گذشت و این معنا با روایات متعددی مورد تایید قرار می گیرد که در ابواب قبل در باب تولد و کودکی و رشد و ازدواج با حضرت خدیجه و غیر آن گذشت .

دوم : روایات مستفیضه ای که بر این مطلب دلالت دارد که انبیاء علیهم السلام به همان نحو که قبلاً گفتیم از ابتدای تولدشان مورد تاییدات روح القدس هستند .

سوم : روایت صحیحه احوال و غیر آن ، که می گوید : آن حضرت حتی قبل از آن که به رسالت مبعوث شود پیامبر بود و جبرئیل از سوی خدا بر او نازل می شد . این روایات همه بر این مطلب دلالت دارد که آن حضرت نبی بود قبل از آن که به رسالت مبعوث گردد و این مطلب را خبر مشهور از قول رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم تایید می کند که فرمود :

« من نبی بودم و حال آن که آدم بین آب و گل و یا روح و جسد بود . »

و نیز روایات متعددی که بر این مطلب دلالت می کند که خداوند متعال حضرت ابراهیم علیه السلام را به عنوان عبد و بنده خود برانگیخت قبل از آن که به نبوت برانگیزد و او را به عنوان نبی برانگیخت قبل از آن که او را به مقام رسالت برانگیزد و او را به مقام رسالت برانگیخت قبل از آن که به مقام دوستی برانگیزد و او را به مقام دوستی برانگیخت قبل از آن که به مقام امامت برانگیزد .

چهارم : آنچه مرحوم شیخ کلینی رحمه الله علیه از یزید کناسی روایت نموده که می گوید : از حضرت ابا جعفر امام باقر علیه السلام سؤال نمودم : آیا زمانی که عیسی بن مریم علیهما السلام در گهواره لب به سخن گشود حجت خدا بر مردم زمان خود بود ؟ حضرت فرمود : در همان وقت هم نبی خدا و حجت از سوی خدا برای مردم زمان خود بود لکن به رسالت مبعوث نشده بود . آیا نشنیده ای این سخن خداوند را که می فرماید : « بدرستی که من عبد خدایم که او به من کتاب عطا فرموده و مرا نبی قرار داده و هر جا باشم مایه برکت آن مکان هستم و مرا تا زنده هستم به نماز و زکات توصیه نموده است . » (مریم / 31)

عرضه داشتم : پس در حالی که در گهواره بود حجت خداوند بر حضرت زکریا نیز بود ؟

حضرت فرمود : عیسی در آن حال آیه و نشانه ای از سوی خدا بر مردم و رحمتی از سوی خدا بر مریم بود در حالی که مردم از او سؤال می کردند و انتظار جواب و پاسخ از او داشتند و او ناچار به سکوت و اشاره به عیسی جهت پاسخ بود . و هرکس پاسخ او را می شنید ساکت می شد .

تا این که حضرت عیسی دو ساله شد و در طول این دو سال حضرت عیسی سکوت کرد و با کسی سخن نگفت و در این مدت حضرت زکریا حجت خدا بر مردم بود تا این که حضرت زکریا هم از دنیا رفت و فرزندش یحیی در کودکی کتاب و حکمت را به ارث برد . آیا نشنیده ای که خداوند می فرماید : « ای یحیی کتاب را با قوت بگیر ! و ما به او حکمت را در کودکی عطا نمودیم »

تا این که عیسی به هفت سالگی رسید و در حالی که خداوند به او وحی می نمود او با نبوت و رسالت با مردم لب به سخن می گشود و در آن زمان حضرت عیسی حجت خدا بر حضرت یحیی و بر تمام مردم بود . (تا آخر روایت اصول کافی ، ج 1 ، ص 382)

و در روایات متعددی آمده است که خداوند متعال به هیچ پیامبری ، فضیلت و کرامت و معجزه ای عطا نکرد مگر این که همان ها را به رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم عطا فرمود حال با این توصیف چگونه ممکن است که خداوند حضرت عیسی را در گهواره به نبوت برانگیزد ولی رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم تا چهل سالگی به نبوت نرسیده باشد ؟ همین مطلب را روایات و اخبار رسیده در باب ولادت آن حضرت و آنچه که در آن حال از حضرت مشاهده گردیده شد تایید می کند و نیز روایاتی که قبلاً گذشت در باره احوالات انبیاء در عالم اضله و هنگام میثاق که آنها در همان جا هم قبل از زمان خلقت آدم علیه السلام در حجاب هایی از نور به عبادت و تسبیح خداوند متعال مشغول بودند و ملائکه نیز تسبیح و تقدیس و تهلیل خداوند را از آنها می آموختند و همین طور روایات دیگری که در باب آغاز نور انبیاء وارد گردیده است . و نیز روایات وارده در باب تولد امیرالمومنین علیه السلام این سخن را تایید می کند که آن حضرت به محض ولادت برای رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم شروع به تلاوت قرآن و دیگر کتب آسمانی نمود و نیز دیگر روایاتی که در باره حضرت قائم (عجل الله تعالی فرجه الشریف) وارد شده است که آن حضرت در حالی که در آغوش پدر بود از سخت ترین سئوالات علمی و امور غائبه خبر می داد و نیز سایر ائمه علیهم السلام که اخبار و روایات و معجزاتشان در محل خود خواهد آمد . حال با این توصیف چگونه ممکن است تصور گردد رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم از آنچه گفته شد مقام و جایگاهش کمتر باشد .

پنجم : رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم بعد از آن که به حد تکلیف رسید یا باید نبی می بود و به شریعت خود عمل می کرد و یا این که تابع و پیرو پیامبری دیگر غیر از خود می بود . چون روایاتی در آینده می آید که خداوند به هیچ وجه زمینش را از حجت خالی نمی گذارد و تکلیف را از هیچ مکلفی بر نمی دارد و درحالی که در زمان آن حضرت از اوصیاء و نمایندگان حضرت عیسی و حضرت ابراهیم وجود داشتند حال اگر بنا باشد خداوند به رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم به شریعت خاصی وحی نازل نکند و او به عنوان نبی او نباشد چگونه جایز است که آن حضرت از هیچک از نمایندگان و اوصیاء حضرت ابراهیم علیه السلام که در زمانش حاضر بودند تبعیت نکند و به شریعت آنها نیز عمل ننماید و حال آن که حضرت عیسی علیه السلام بر تمام مردم مبعوث گردیده است و اگر حضرت عیسی بر همه مردم مبعوث نمی شد و همان طور که به نظر صحیح می رسد شریعت حضرت ابراهیم علیه السلام تا زمان رسول خدا در بین فرزندان باقی مانده باشد باید رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم از شریعت ابراهیم و یا نمایندگان او تبعیت کند و آنها هستند که حجت خدا بر آن حضرت هستند و این مطلب به دو دلیل باطل است :

یک : چون همانطور که قبلاً گفته شد لازم می آید آنها از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم افضل و برتر باشند .

دو : همان طور که قبلاً گذشت حجت خدا بر ابوطالب و آبی [لقب یکی از علمای نصاری که دوازدهمین و آخرین آنها بود (مراجعه شود : حاشیه بحار الانوار ج 18 ص 140)]

ششم : در این مطلب شکی نیست که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم قبل از بعثتش نیز خداوند را به شکلی که کسی جز

خداوند نمی دانسته مانند طواف و حج عبادت می نموده و همان گونه که در آینده می آید آن حضرت بیست حج در خفا و پنهان انجام داده است و در روایات متعددی آمده است که آن حضرت طواف می نمود و بسیاری از آداب منقول همچون تسبیح و تحمید به هنگام خوردن و آشامیدن را رعایت می نمود حال چگونه ممکن است خداوند صاحب همه عقل ها ، افضل انبیائش را برای چهل سال بدون عبادت رها کند .

هر گونه مقاومت در برابر این مطالب سفسطه ای بیش نیست .

پس نتیجه این شد : که یا باید آن حضرت عامل به شریعتی مختص به خود باشد که از سوی خداوند به او وحی نازل می گردیده که مطلوب و مورد نظر ما هم همین است . و یا این که قائل شویم آن حضرت تابع و پیرو شریعت غیر خود بوده است ...

علامه سید جعفر مرتضی : پیامبر واجد تمام فضایل انبیاء و عبادت از کودکی

علامة محقق جناب سید جعفر مرتضی در رابطه با موضوع بحث ، کلام جامعی دارد که ما ملخص آن را در ذیل می آوریم :

البحث الثاني : بماذا كان يدين النبي صلى الله عليه وآله وسلم قبل البعثة؟

إن إيمان النبي (صلى الله عليه وآله وسلم) وتوحيده قبل بعثته يعتبر من المسلمات ، ولكن يبقي : أنهم قد اختلفوا في أنه (صلى الله عليه وآله وسلم) هل كان متعبدا بشرع أحد من الأنبياء قبله أو لا . فهل هو متعبد بشرع نوح ، أو إبراهيم ، أو عيسى ، أو بما ثبت أنه شرع ، أو لم يكن متعبدا بشرع أحد ، ذهب إلي كل فريق . (راجع : تاريخ الخميس ج 1 ص 254)

وتوقف عبد الجبار ، والغزالي ، والسيد المرتضي . وذهب المجلسي إلي أنه (صلى الله عليه وآله وسلم) حسبما صرحت به الروايات : كان قبل البعثة ، مذ أكمل الله عقله في بدو سنه نبيا ، مؤيدا بروح القدس .

وكان عيسى أيضا مؤيدا بروح القدس ، قال تعالى : (وأيدناه بروح القدس) ولو لم يكن نبينا صلى الله عليه وآله وسلم مؤيدا بروح القدس ، لكان يحيى وعيسى أفضل منه صلى الله عليه وآله وسلم .

يكلمه الملك ، وليسمع الصوت ، ويرى في المنام ، ثم بعد أربعين سنة صار رسولا ، وكلمه الملك معاينة ، ونزل عليه القرآن ، وأمر بالتبليغ . وقال المجلسي : إن ذلك ظهر له من الآثار المعتبرة ، والأخبار المستفيضة . (البحار ج 18 ص 277)

ما استدلوا علي نبوته منذ صغره

وقد استدلوا علي نبوته (صلى الله عليه وآله وسلم) منذ صغره بأن الله تعالى قد قال حكاية عن عيسى : (إني عبد الله آتاني الكتاب ، وجعلني نبيا ، وجعلني مباركا أينما كنت ، وأوصاني بالصلاة والزكاة ما دمت حيا) . مريم : 30 . ويقول تعالى عن يحيى (عليه السلام) : (وآتيناها الحكم صبيا) مريم : 12 . فإذا أضفنا إلي ذلك : أنه قد ورد في أخبار كثيرة ، بعضها صحيح ، كما في رواية يزيد الكناسي في الكافي : إن الله لم يعط نبيا فضيلة ، ولا كرامة ، ولا معجزة ، إلا أعطاهها نبينا الأكرم (صلى الله عليه وآله وسلم) . فإن النتيجة تكون : هي أن الله تعالى قد اعطي نبينا محمدا (صلى الله عليه وآله وسلم) الحكم والنبوة منذ صغره ثم أرسله للناس كافة ، حينما بلغ الأربعين من عمره . . . وقد أيد المجلسي هذا الدليل بوجوه كثيرة .

راجع : البحار : ج 18 ص 277 - 281 .

نعم، ثمة روايات كثيرة تلمح وتصرح بنبوته قبل بعثته ، أشار إليها المجلسي كما قلنا ، وأشار العلامة الأميني أيضا إلي حديث : إنه (صلى الله عليه وآله وسلم) كنت نبيا وآدم بين الروح والجسد ، ورواه عن العديد من المصادر من غير الشيعة . (راجع : الغدير : ج 9 ص 287) .

ولكن لا يمكن الحكم بمضمون هذه الروايات إلا بعد التأكد من أسانيدھا ودلالاتھا ، وثبوت ذلك بشكل قطعي ، حيث إنه يراد إثبات أمر اعتقادي بها ، والمطلوب في الاعتقادات هو القطع ، ولا يكفي ما دونه .

وبعد كل ما تقدم ، فان ما نستطيع نحن الجزم به ، هو انه (صلي الله عليه وآله وسلم) كان مؤمناً موحداً ، يعبد الله ، ويلتزم بما ثبت له أنه شرع الله تعالى مما هو من دين الحنيفية شريعة إبراهيم (عليه السلام) ، وبما يؤدي إليه عقله الفطري السليم ، وأنه كان مؤيداً ومسداً ، وأنه كان أفضل الخلق وأكملهم خلقاً ، وخلقاً وعقلاً . وكان الملك يعلمه ، ويدله علي محاسن الأخلاق . كما أننا نجدهم ينقلون عنه (صلي الله عليه وآله وسلم) : انه كان يلتزم بأمر لا تعرف إلا من قبل الشرع وكان لا يأكل الميتة ، ويلتزم بالتسمية والتحميد ، إلي غير ذلك مما يجده المتتبع لسيرته صلوات الله عليه . هذا كله ، لو لم نقتنع بالأدلة الدالة علي نبوته (ص) من صغره (صلي الله عليه وآله وسلم) .

الصحيح من سيرة النبي الأعظم (ص) ، ج 2 ، ص 195 و التبيان ، ج 3 ، ص 532 ، تفسير مجمع البيان ، ج 3 ، ص 341 ، فقه القرآن ، قطب راوندي ، ج 2 ، ص 20.

مبحث دوّم : دين رسول خدا صلي الله عليه و آله و سلّم قبل از بعثت چه بوده است ؟

اين كه رسول خدا صلي الله عليه و آله و سلّم قبل از بعثت مومن و موحد بوده از اصول مسلّم به شمار مي رود . لكن در اين مطلب اختلاف کرده اند كه آیا آن حضرت به شريعتي از انبياء قبل از خود متعبد بوده است يا خير ؟ و آیا آن حضرت متعبد به شريعت نوح عليه السلام ويا حضرت ابراهيم عليه السلام و يا حضرت عيسي عليه السلام بوده ؟ و يا اساساً به شريعتي كه به عنوان يك دين آسماني نازل گردیده باشد متعبد بوده ؟ و يا اين كه (قبل از بعثت) اصلاً به هيچ شريعتي پاي بند نبوده است ؟

در اين رابطه هر كس نظري داده (مراجعه شود به كتاب تاريخ الخميس ، ج 1 ، ص 254)

اشخاصي چون عبدالجبار و غزالي و سيّد مرتضي (علم الهدى) توقف نموده و نظري را انتخاب ننموده اند .

علامه مجلسي رحمة الله عليه بر اين عقیده است كه رسول خدا صلي الله عليه و آله و سلّم بر اساس آنچه كه در روايات آمده ، قبل از بعثت و از همان زمان آغاز زندگيش خداوند عقلش را تكميل نمود و او را به عنوان نبي بر انگيخت و به واسطه ملك روح القدس مورد تاييد قرار داد .

و در حالي كه حضرت عيسي عليه السلام به دليل قرآني « و ايدناه بروح القدس » از جانب روح القدس مورد تاييد بوده است اگر پيامبر ما به واسطه روح القدس مورد تاييد نمي بود لازم مي آمد كه حضرت عيسي و حضرت يحيي از او افضل و برتر باشند .

و حال آن كه ملكي با رسول خدا صلي الله عليه وآله وسلم سخن مي گفت و حضرت صداي او را مي شنيد و در خواب او را مي ديد و بعد از آن كه به سنّ چهل سالگي رسيد به مقام رسالت مبعوث گرديد و به صورت عيني ملك را مشاهده مي نمود و قرآن بر او نازل مي گرديد و موظف به تبليغ گرديد .

علامه مجلسي مي گويد : اين حقايق از روي آثار و نشانه هاي معتبر و اخبار و روايات متعددي كه وارد گرديده است اثبات مي گردد . (بحار الانوار ، ج 18 ، ص 277)

آنچه مورد استدلال براي نبوت آن حضرت از زمان كودكي قرار مي گيرد :

خداوند متعال در جريان نبوت حضرت عيسي مي فرمايد : « بدرستي كه من بنده خدايم كه به من كتاب عطا فرموده و مرا به عنوان پيامبر برگزيده و هر كجا باشم مرا موجب بركت قرار داده و تا زنده هستم به نماز و زكات توصيه نموده است » (مريم/30)

و خداوند در باره حضرت يحيي عليه السلام مي فرمايد : « و ما در كودكي به او حكم (نبوت) را عطا نموديم » (مريم/12) و چون به اين مطلب اخبار و روايات كثيره اي كه بعضي از آنها صحيح مي باشند را اضافه كنيم مثل روايت يزيد كناسي را كه مي گويد : « خداوند هيچ پيامبري را فضيلت و كرامت و معجزه اي عطا نکرد مگر آن كه همان را به پيامبر ما عطا کرد »

نتیجه این می شود که : خداوند متعال به پیامبر ما حضرت محمد صلی الله علیه وآله وسلم حکم و نبوت را از کودکی عنایت فرموده و چون به سنّ چهل سالگی رسید او را به رسالت برگزید ...

این مطالب را روایات متعددی تأیید می کند (مراجعه شود به بحار، ج 18، ص 278)

بله یکسری از روایات هست که به نبوت آن حضرت قبل از بعثت اشاره و یا تصریح دارد که همان گونه که قبلاً گفتیم علامه مجلسی رحمه الله علیه به آنها اشاره نموده است . و نیز علامه امینی رحمه الله علیه نیز به این حدیث از قول رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم اشاره نموده است که فرمود : « از همان وقت که آدم بین روح و جسد بود من پیامبر بودم ». این حدیث را جمعی از منابع شیعه نقل نموده اند (رجوع شود : الغدير ج 9 ص 287) .

لکن طبق مضمون این روایات نمی توان حکم نمود مگر بعد از اطمینان از حیث سند و دلالتشان و ثبوت قطعی آنها ؛ چرا که این روایات در صدد اثبات امری اعتقادی است و آنچه که در اعتقادات وجود آن لازم است قطع و یقین است و به کمتر از آن نمی توان اعتماد نمود .

حال پس از این مقدمه آنچه که می توان برآن جزم و یقین پیدا کرد این است که رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم (قبل از بعثت) شخصی مومن و موحد بوده و خداوند را عبادت می نموده و به آنچه که از دین حنیف حضرت ابراهیم علیه السلام برایش ثابت می گردیده و عقل سلیم به آن دسترسی می یافته متعبد بوده و مورد تأیید الهی و افضل و اکمل مردم از حیث خلق و خلق و عقل بوده و ملکی او را تحت تعلیم قرار داده و محاسن اخلاقی را به او آموزش می داده و همان گونه بوده که در روایات آمده : آن حضرت به یکسری امور پای بند بوده که تا از طریق شرع برایش معلوم نمی شده به آن روی نمی آورده است مثلاً : گوشت حیوان مرده نمی خورده و خود را ملزم به تسبیح و تحمید الهی می دانسته است . و نیز موارد متعدد دیگری که هر متبع در متون به آنها برخورد می کند . اینها تماماً در صورتی است که نخواهیم ادله دلالت کننده بر نبوت آن حضرت از زمان کودکی را بپذیریم .

آراء، علمای اهل سنت

فخر رازی فقط ذکر آراء می کند :

فخر رازی متوفای 606 هـ می نویسد :

هل كان متعبدا بشرع من قبله وفيه بحثان .

البحث الأول : أنه قبل النبوة هل كان متعبدا بشرع من قبله أثبتته قوم ونفاه آخرون وتوقف فيه ثالث احتج المنكرون بأمرين:

الأول: أنه لو كان متعبدا بشرع أحد لوجب عليه الرجوع إلي علماء تلك الشريعة والاستفتاء منهم والأخذ بقولهم ولو كان كذلك لأشتهر ولنقل بالتواتر قیاسا علي سائر أحواله فحيث لم ينقل علمنا أنه ما كان متعبدا بشرعهم.

الثاني: أنه لو كان علي ملة قوم لافتخر به أولئك القوم ولنسبوه إذا إلي أنفسهم ولاشتهر ذلك فإن قلت ولو لم يكن متعبدا بشرع أحد لأشتهر ذلك.

قلت: الفرق أن قومه ما كانوا علي شرع أحد فبقاؤه لا علي شرع البتة لا يكون شيئا بخلاف العادة فلا تتوفر الدواعي علي نقله أما كونه علي شرع لما كان بخلاف عادة قومه فوجب أن ينقل.

احتج المثبتون بأمرين:

الأول: أن دعوة من تقدمه كانت عامة فوجب دخوله فيها.

الثاني: أنه كان يركب البهيمة ويأكل اللحم ويطوف بالبيت.

والجواب عن الأول: أنا لا نسلم عموم دعوة من تقدمه، سلمناه لكن لا نسلم وصول تلك الدعوة إليه بطريق يوجب العلم أو الظن الغالب وهذا هو المراد من زمان الفترة.

وعن الثاني: أن نقول أما ركوب البهائم فهو حسن في العقل إذا كان طريقاً إلي حفظها بالعلف وغيره وأما أكله لحم المذكي فحسن أيضاً لأنه ليس فيه مضرة علي حيوان وأما طوافه بالبيت فبتقدير ثبوته لا يجب لو فعله من غير شرع أن يكون حراماً. البحث الثاني في حاله عليه السلام بعد النبوة.

قال جمهور المعتزلة وكثير من الفقهاء: إنه لم يكن متعبداً بشرع أحد.

وقال قوم من الفقهاء: بل كان متعبداً بذلك إلا ما استثناه الدليل الناسخ.

ثم اختلفوا فقال قوم كان متعبداً بشرع إبراهيم وقيل بشرع موسى وقيل بشرع عيسى.

واعلم أن من قال إنه كان متعبداً بشرع من قبله إما أن يريد به أن الله تعالى كان يوحي إليه بمثل تلك الأحكام التي أمر بها من قبله أو يريد أن الله تعالى أمره باقتباس الأحكام من كتبهم فإن قالوا بالأول فإما أن يقولوا به في كل شرعه أو في بعضه والأول معلوم البطلان بالضرورة لأن شرعنا يخالف شرع من قبلنا في كثير من الأمور والثاني مسلم ولكن ذلك لا يقتضي إطلاق القول بأنه كان متعبداً بشرع غيره لأن ذلك يوهم التبعية وأنه ص ما كان تبعاً لغيره بل كان أصلاً في شرعه وأما الاحتمال الثاني وهو حقيقة المسألة فيدل علي بطلانه وجوه:

الأول: لو كان متعبداً بشرع أحد لوجب أن يرجع في أحكام الحوادث إلي شرعه وأن لا يتوقف إلي نزول الوحي لكنه لم يفعل ذلك لوجهين:

الأول: أنه لو فعل لأشتهر.

والثاني: أن عمر رضي الله عنه طالع ورقة من التوراة فغضب رسول الله عليه الصلاة والسلام وقال لو كان موسى حياً لما وسعه إلا اتباعي ولما لم يكن كذلك علمنا أنه لم يكن متعبداً بشرع أحد

الحجة الثانية: أنه عليه السلام لو كان متعبداً بشرع من قبله لوجب علي علماء الأعصار أن يرجعوا في الوقائع إلي شرع من قبله ضرورة أن التأسّي به واجب وحيث لم يفعلوا ذلك البتة علمنا بطلان ذلك.

الحجة الثالثة: أنه عليه الصلاة والسلام صوب معاذاً في حكمه باجتهاد نفسه إذا عدم حكم الحادثة في الكتاب والسنة ولو كان متعبداً بحكم التوراة كما تعبد بحكم الكتاب لم يكن له العمل باجتهاد نفسه حتي ينظر في التوراة والإنجيل.

المحصل ، فخر رازي (606 هـ) ، ج 3 ، ص 263 .

در این که آیا رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم به شریعتی از شرایع قبل از خود متعبد بوده است یا نه دو بحث است .
بحث اول : در این رابطه سه نظر وجود دارد ؛ عدّه ای جواب مثبت داده و عدّه ای آن را نفی کرده و گروه سوّمی توقّف نموده و نظری را انتخاب نموده است . استدلال منکرین و نافیین این است :

اول : اگر رسول خدا صلی الله علیه [و آله] و سلم به شریعتی از شرایع قبل متعبد می بود لازم بود که هر از چند گاهی به علمای آن شریعت رجوع و از آنان استفتاء و به اقوال آنان عمل نماید و اگر چنین بود و این اتفاق افتاده می بود حتماً این مطلب مشهور شده و همچون دیگر احوالات ایشان به تواتر نقل می گردید و حال که چنین مطلبی نقل نگردیده است معلوم می شود چنین چیزی نبوده است .

دوم : اگر رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم به شریعت قومی پای بند می بود افراد آن قوم همواره به این مطلب افتخار می کردند و این گرایش را به خود نسبت می دادند و این نیز مشهور می گردید . و اگر کسی اشکال کند که اگر آن حضرت به شریعت دیگری هم نمی بود باید این مطلب اشتهار می یافت . در پاسخ می گوئیم : این دو با هم فرق دارد چون نبودن بر شریعتی ، امری غیر متعارف نیست تا انگیزه ای برای نقل آن بوجود آید اما در فرض مخالف ، داعی و انگیزه برای نقل آن

وجود دارد و لازم است که نقل گردیده باشد .

استدلال مثبتین و قائلین به تعبّد آن حضرت به شریعتی دیگر :

مثبتین به دو نکته استدلال می کنند :

اول : دعوت انبیاء قبلی عام و فرا گیر بوده لذا باید همه را شامل شود .

دوم : آن حضرت سوار بر چهار پایان می شده و گوشت می خورده و طواف کعبه می کرده است .

اما جواب از اول این که : ما عمومی بودن دعوت انبیاء قبل را قبول نداریم و اگر هم بپذیریم قبول نداریم که این دعوت ، آن حضرت را هم شامل شده باشد آن هم به طریقی که برای ما علم آور و یا موجب قطع و یقین باشد و مراد از زمان فترت (انقطاع وحی) هم همین است .

جواب از دوم : سوار بر چهار پایان شدن امری است پسندیده و عقلانی در صورتی که راه محافظت از آن با علف و غیر آن باشد و خوردن گوشت تذکیه شده نیز امری پسندیده است چون هیچ ضرر و زیانی در آن نیست و راجع به طواف کعبه نیز بر فرض ثبوت اگر بدون تبعیّت از شرعی صورت گرفته باشد عمل حرامی به حساب نمی آید .

بحث دوم راجع به وضعیت دینی آن حضرت بعد از بعثت است .

اکثریت معتزله و بسیاری از فقهاء می گویند : آن حضرت به هیچ شریعتی متعبّد نبوده است .

گروهی از فقهاء قائلند : آن حضرت متعبّد بوده مگر در مواردی که دلیل آن را استثناء کرده .

سپس اختلاف کرده و قومی گفته اند : آن حضرت به شریعت حضرت ابراهیم علیه السلام و بعضی به شریعت حضرت موسی علیه السلام و بعضی به شریعت حضرت عیسی علیه السلام قائل گشته اند .

بدان که کسی که قائل به متعبّد بودن آن حضرت قبل از بعثت است یا عقیده بر این دارد که به آن حضرت وحی نیز می شده مثل آن وحیی که در سایر احکام به پیامبر پیشین می شده و یا منظورش این است که خداوند متعال آن حضرت را امر به اقتباس احکام از کتاب های آنها نموده است . اگر قائل به رای اول شوند یا باید بگویند نسبت به تمام شرایع و یا بگویند نسبت به بعضی از شرایع این گونه بوده است در حالی که شقّ اول آن واضح البطلان است چون شرع ما در بسیاری از موارد با شرایع سابق مخالف است و شقّ دوم نیز اگر چه قابل قبول است لکن نه این که بگوئیم مطلقاً این چنین بوده چون لازمه این سخن این است که آن حضرت را تابع شرایع دیگر بدانیم در حالی که آن حضرت در شریعت نه تنها تابع نبوده بلکه حضرت در شریعتش اصل بوده . و اما در رابطه با احتمال دوم که حقیقت مسأله هم همین است و جوهی برای بطلان آن وجود دارد :

اول : اگر آن حضرت به شریعت کسی متعبّد می بود لازم بود در حوادث و اتفاقات به شریعتش مراجعه نماید و منتظر نزول وحی نماند اما آن حضرت این کار را نمی کرد به دو دلیل :

اول : چون اگر چنین کرده بود حتماً مشهور می گشت .

دوم : عمر برگی از تورات را مطالعه کرد و به همین دلیل رسول خدا صلی الله علیه [و آله] و سلّم غضبناک شد و فرمود : اگر موسی زنده می بود چاره ای جز تبعیّت از من نمی داشت و زمانی که ما این مورد را می بینیم به یقین می فهمیم که آن حضرت به شرایع قبل متعبّد نبوده است .

دلیل دوم : اگر آن حضرت متعبّد به شرایع دیگر می بود لازم بود بر علمای اعصار که در وقایع و حوادث به شریعت قبل خود مراجعه کنند چرا که تاسی و مراجعه بر آنان واجب است و زمانی که می بینیم چنین مراجعه ای صورت نگرفته به بطلان این نظر علم پیدا می کنیم .

دلیل سوم : آن حضرت « معاذ » را در حکمی که در کتاب و سنّت نیافته بود و از پیش خود اجتهاد کرده بود تایید نمود و اگر بنا می بود که آن حضرت به حکم تورات متعبّد می بود نمی توانست بدون مراجعه به تورات و انجیل اجتهاد به نفس کند .

ابن حجر : نقل آراء می کند

أختلف في تعبدہ صلي الله عليه وسلم بماذا كان يتعبد بناء علي أنه هل كان متعبدا بشرع سابق أولا والثاني قول الجمهور ومستندهم أنه لو وجد لنقل ولأنه لو وقع لكان فيه تنفير عنه وبماذا كان يتعبد قيل بما يلقي إليه من أنوار المعرفة وقيل بما يحصل له من الرؤيا وقيل بالتفكر وقيل باجتنا ب رؤية ما كان يقع من قومه ورجح الأمدى وجماعة الأول ثم اختلفوا في تعيينه علي ثمانية أقوال آدم أو نوح أو إبراهيم أو موسى أو عيسى أو أي شريعة أو كل شريعة أو الوقف .

اختلاف شده در این که آیا رسول خدا صلي الله عليه و آله و سلم (قبل از بعثت) بر اساس شريعتي ديگر از اديان گذشته عبادت مي نموده است يا نه ؟ قول جمهور علماء این است که آن حضرت بر اساس شريعت ديگري عبادت نمي نموده است و براي این ادعای خود این گونه استدلال میکنند که اگر چنین می بود حتماً نقل شده می بود و مراجه به آن دین صورت می گرفت . همچنین در این که آن حضرت بر چه اساسی عبادت می نموده است ؟ بعضی گفته اند : طبق آنچه که از انوار معرفت القاء می پذیرفت و برخی نیز طبق آنچه که از رويا و خواب به حضرت می رسید و بعضی گفته اند : طبق تفكرات خود حضرت و گروهی ديگر گفته اند : طبق آنچه که از قوم خود مشاهده می نمود .

آمدی و گروهی ديگر قول اول (القاءات نوراني و معرفتي) را ترجیح داده اند . و (فائلين به تبعیت از شريعت ديگر) در این مطلب نیز اختلاف کرده اند که آیا از دین چه کسی پیروي می کرده است ؟ آدم یا نوح یا إبراهيم یا موسی یا عيسى یا هر شريعت ديگري ؟ و یا توقف و عدم اختیار قولی .

فتح الباري ، ابن حجر ، ج 12 ، ص 312 .

ابوالحسين بصری معتزلی : عدم عبادت اديان ديگر ، قبل و بعد از بعثت

باب في جواز تعبد النبي الثاني بشريعة الأول وفي أن نبينا (ص) لم يكن متعبدا قبل النبوة ولا بعدها بشريعة من تقدم لا هو ولا أمته ...

فصلي پيرامون جواز عبادت پیامبري از پیامبر ديگر و نیز پيرامون این که پیامبر ما و امت او هيچ يك از شرايع و اديان ديگر را عبادت نکرده است ...

المعتمد ، ابو الحسين بصری ، ص 336 .

حصکفی : عمل طبق برداشت از شريعت ابراهيمی

هل كان قبل البعثة متعبدا بشرع أحد؟ المختار عندنا لا، بل كان يعمل بما ظهر له من الكشف الصادق من شريعة إبراهيم وغيره ...

آیا پیامبر قبل از بعثت شريعت ديگري را عبادت نموده است ؟ نظر مختار ما این است که این چنین نبوده است و دین ديگري را تبعیت ننموده است بلکه آن حضرت بر اساس آنچه برای خودش طبق شريعت حضرت ابراهيم و ديگر اديان واضح می گردیده است عمل می کرده است .

الدر المختار ، حصکفی ، ج 1 ، ص 387 .

ابن عابدين : پیروی از نظر جمهور علماء

مطلب في تعبدہ عليه الصلاة والسلام بشرع من قبله ... وسيأتي أول كتاب الصلاة أن المختار عندنا عدمه وهو قول الجمهور در رابطه با عبادت پیامبر عليه الصلاة والسلام به شريعتي ديگر قبل از اسلام ... در ابتدای کتاب صلاة گفته شد که نظر

مختار ما عدم عبادت آن حضرت طبق شریعت دیگر است و نظر جمهور علماء هم همین است .

حاشیة رد المحتار ، ابن عابدین ، ج 1 ، ص 97 .

و نیز می توان جهت اطلاع از دیگر آراء اهل سنت به منابع زیر مراجعه نمود :

المحرر الوجیز فی تفسیر کتاب العزیز ، ابن عطیة أندلسی ، ج 2 ، ص 318 ، تفسیر القرطبی ، ج 16 ، ص 57 ، تفسیر آلوسی ،

ج 25 ، ص 59 ، المستصفی ، غزالی ، ص 165 ، المحصول ، رازی ، ج 3 ، ص 263 ، الاحکام ، آمدی ، ج 4 ، ص 137 ، الوافی بالوفیات

، الصفدی ، ج 7 ، ص 18 ، إمتاع الأسماع ، المقریزی ، ج 2 ، ص 359 .